

конструированная коллекция лекарственных и пряно-ароматических растений будет способствовать научной, учебной, просветительской работе учреждения. Коллекцию предложено формировать согласно системе, построенной по приоритетному принципу: экологическому, агротехническому, систематическому, взаимодействия между видами, их высоты, эстетической компоновки, выделения учебного участка для студентов.

Ключевые слова: лекарственные и пряно-ароматические растения, коллекция, ботанический сад, многопрофильность.

Horbenko N.Ye., Yefremova O.O., Shuma O.V. Some Principles for Formation of Medicinal and Aromatic Plants Collection in the Botanical Garden of Ukrainian National Forestry University

Some suggestions of changes in the collection of medicinal plants of Botanical Garden of Ukrainian National Forestry University are made. The collection is proposed to be extended according to the fundamental principles of the integrated approach to form the collections of botanical gardens. The reconstructed collection of medicinal and aromatic plants will provide scientific, academic and educational work of the institution. The proposition is to form the collection using the priority principles: environmental, agricultural, systematic, interaction between species, height, aesthetic composition, allocation the testing area for students.

Key words: medicinal and aromatic plants, garden collection, botanical garden, versatility.

УДК 639.1*799.2

Доц. В.В. Горошко, канд. с.-г. наук –
Харківський НАУ ім. В.В. Докучаєва

**ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ПОЛЮВАННЯ
В МИСЛИВСЬКИХ УГІДДЯХ УКРАЇНИ**

Полювання у житті людства завжди мало вагоме значення, яке з часом змінювалося. Представлено матеріали про роль полювання в історії людства, розглянуто тенденції у полюванні, зумовлені розвитком суспільства. Висвітлено основні положення Закону України "Про мисливське господарство та полювання" щодо незаконного полювання та браконьєрства. Виявлено певні закономірності між кількістю порушень на полюванні (зокрема і браконьєрства) та економічним станом держави, наявністю населених місць біля мисливських господарств, описано різницю у спорядженні браконьєрів різного статусу.

Ключові слова: полювання, мисливське господарство, Закон "Про мисливське господарство та полювання", основні положення, проблема браконьєрства.

Вступ. Значення полювання в історії людства час від часу змінювалося. У первісних людей десятки тисяч років тому полювання разом зі збиранням усього їстівного у природі було першим і найголовнішим джерелом харчування. Великих звірів заганяли у замасковані пастки, у скелясті розщелини, на високі кручі, їх вбивали списами і дротиками з кременевими наконечниками. З часом скотарство і землеробство стало основним заняттям людей, а полювання – тільки необхідною підмогою у господарстві. Диких тварин поблизу старовинних міст і поселень витісняли пасовища й оброблені поля [1, 2].

З утворенням царств у Єгипті, Межиріччі, Індії, коли у верхівки населення у надлишку з'явилися різноманітні продукти, полювання набуло спортивного характеру. Пізніше у Західній Європі в період розвитку і зміцнення феодалних держав селянам почали обмежувати полювання: вони не мали права полювати навіть на своїй землі. Полювання було тільки привілеєм короля і його вельмож [1].

Наприкінці позаминогого й особливо на початку ХХ ст. у лісах передових країн світу почали створювати мисливські господарства, щоб підтримувати в організованих угіддях на високому рівні чисельність тварин. Органи державної влади всюди встановлювали суворий контроль за полюванням і збереженням мисливських ресурсів. Таким чином, мисливські господарства стали найважливішою ланкою у ланцюзі різноманітних природоохоронних установ.

Мета дослідження – проаналізувати основні положення Закону "Про мисливське господарство та полювання" щодо незаконного полювання і браконьєрства, а також залежності браконьєрства від економічного стану держави.

Методика та матеріали дослідження. Проведені дослідження ґрунтуються на матеріалах (протоколах) щодо порушення правил полювання, представлених Харківським обласним управлінням лісового та мисливського господарства. Проведено опитування співробітників мисливських господарств Харківщини щодо динаміки браконьєрства та змін у спорядженні браконьєрів, які відбулися за останні 20 років.

Результати дослідження. В Україні діє Закон "Про мисливське господарство та полювання" [3]. Він визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності юридичних і фізичних осіб у галузі мисливського господарства та полювання, забезпечує рівні права всім користувачам мисливських угідь у взаємовідносинах з органами державної влади щодо ведення мисливського господарства, організації охорони, регулювання чисельності, використання та відтворення тваринного світу.

Згідно із цим законом України, полювання – це дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстрілювання, відловлювання) мисливських тварин, що перебувають на волі або утримуються в напіввільних умовах. Полювання – це не просте добування звірів і птахів, а продумане освоєння їхніх запасів, що обов'язково передбачає збереження відтворювального поголів'я. Крім цього, полювання – один з основних, абсолютно необхідних засобів регулювання чисельності тварин. Полювання зміцнює здоров'я, тренує витривалість, витримку, спостережливість, швидкість реакції, тобто саме ті якості, які розвиває спорт. Тому полювання – це вид спорту, і називається воно спортивним, або любительським. Саме це визначає його добровільність і необов'язковість отримання від нього продукції. Сучасне освоєння промислових територій, організація і ведення мисливських господарств збільшують роль мисливців-спортсменів і в промисловому полюванні.

В Україні розрізняють такі способи полювання: індивідуальне; колективне; колективне з нагоничами (облавне). Полювання може відбуватися з використанням мисливської вогнепальної зброї; собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів (за наявності паспортів на них); сіток і пасток для виловлювання тварин живцем; пасток для добування хутрових звірів з науковою метою та для переселення; мисливських вишок; пахучих неотруйних приманок [3]. Право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку, іноземці, які одержали в установленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання.

Документами на право полювання (для громадян України) є:

- посвідчення мисливця;
- щорічна контрольна картка обліку добутої дичини та порушень правил полювання з позначкою про сплату державного мита;
- дозвіл на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка, дозвіл на діагностичний та селекційний відстріл тощо);
- відповідний дозвіл на право користування вогнепальною мисливською зброєю у разі її використання;
- паспорт на собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів у разі їхнього використання під час полювання.

Зауважимо, що полювання з використанням вогнепальної мисливської зброї дозволено тільки особам, які в установленому порядку одержали дозвіл органу внутрішніх справ на право користування цією зброєю. Зазначені документи мисливець зобов'язаний мати під час здійснення полювання, транспортування або перенесення продукції полювання і пред'являти їх на вимогу осіб, уповноважених здійснювати контроль у галузі мисливського господарства та полювання [3-5]. До полювання прирівнюють:

- перебування осіб у межах мисливських угідь, зокрема на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами та іншими знаряддями добування звірів і птахів чи зі собаками мисливських порід, ловчими звірами і птахами чи з продукцією полювання (окрім випадків регулювання чисельності диких тварин, польових випробувань і змагань мисливських собак (на рівні не нижчому за обласний);
- перебування осіб на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохленою стрілецькою зброєю [3].

Законодавством України заборонено:

- 1) полювати без належного на те дозволу на тварин, які не зазначені у дозволах на добування мисливських тварин або понад встановлену в цих дозволах норму;
- 2) полювати в заборонених для цього місцях, а саме: на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, де це заборонено відповідно до положень про них; на відтворювальних ділянках (крім відстрілу і відлову хижих і шкідливих тварин); здебільшого у межах населених пунктів; в угіддях, не зазначених у дозволі; на відстані ближче ніж 200 м від будівель населеного пункту та окремо розташованих будівель, де можливе перебування людей;
- 3) полювати у заборонений час, а саме: у недозволені для полювання строки на відповідні види тварин; у темний період доби;
- 4) полювати із застосуванням або використанням заборонених знарядь та забороненими способами;
- 5) транспортувати або переносити добуті тварини чи їхні частини без зазначення цього факту в щорічній контрольній картці обліку добутої дичини і порушень правил полювання, а також у дозволі на їхнє добування;
- 6) допускати собак у мисливські угіддя без нагляду;
- 7) полювати з порушенням встановленого для певної території (регіону, області тощо) порядку здійснення полювання;
- 8) полювати на заборонених для добування тварин.

Дії, зазначені в пунктах 1-8, відповідно до чинного законодавства, кваліфікують як незаконне полювання. Особи, винні у незаконному полюванні, несуть відповідальність згідно із законом [3].

Сьогодні питання незаконного полювання у мисливських угіддях України стоїть дуже гостро. При цьому слід зазначити, що рівень забезпечення браконьєрів приладами для незаконного полювання доволі високий. Встановлено, що різниця в обладнанні істотно залежить від матеріального забезпечення браконьєра. Як правило, браконьєри з незначними статками використовують петлі (для ловлі як дрібних звірів, так і кабанів, оленів тощо), гладкоствольні рушниці, використовують ліхтарі тощо. Більш заможні браконьєри у своєму арсеналі мають нічні приціли (різного покоління), тепловізори, підствольні ліхтарі різноманітної варіації, глушники (переважно використовують під час стрільби з нарізної зброї), карабіни. Виявлено, що здебільшого кількість браконьєрів у мисливських угіддях будь-якого господарства істотно залежить від віддаленості господарства від населеного пункту. Водночас близькість великого міста до мисливського господарства зумовлює більшу кількість браконьєрів з високими статками та, як наслідок, з сучасним обладнанням. Зазначимо, що активізація браконьєрства пов'язана, передусім, із соціальним та економічним становищем нашої країни. За нашими дослідженнями, значну хвилю браконьєрства спостерігали на початку та всередині 90-х років ХХ ст. Сьогодні нова хвиля браконьєрства спричинена значним погіршенням матеріального забезпечення.

Висновок. За результатами виконаної роботи встановлено: існує певний взаємозв'язок між економічним станом держави та кількістю порушень на полюванні (насамперед браконьєрства); кількість випадків браконьєрства залежить від наявності населених місць біля мисливських господарств; виявлено різницю у спорядженні браконьєрів з різним статком.

На нашу думку, проблему браконьєрства неможливо вирішити тільки зусиллями егерської служби господарств. Це питання потребує диференційованого підходу з урахуванням усіх його аспектів.

Література

1. Граков Н.Н. Охотничье хозяйство СССР : сб. науч. тр. / Н.Н. Граков. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1973. – 405 с.
2. Дормидонтов Р.В. Твоя первая охота / Р.В. Дормидонтов, Н.А. Валков. – М. : Изд-во "Физкультура и спорт", 1976. – 159 с..
3. Закон України "Про мисливське господарство та полювання", м. Київ, 22 лютого 2000 р., № 1478-III.
4. Мантейфель П.А. Настольная книга охотника спортсмена / П.А. Мантейфель, В.В. Архангельский, В.Е. Герман, Г.И. Иванов. – М. : Изд-во "Физкультура и спорт", 1955. – 397 с..
5. Слепых С.С. Современная русская охота / С.С. Слепых. – Ростов на Дону : Изд-во "Феникс", 1997. – 464 с.

Горошко В.В. Особенности соблюдения правил охоты в охотничьих хозяйствах Украины

Охота в истории человечества всегда имела важное значение, но со временем менялось. Представлены материалы о значении охоты в истории человечества, описаны основные тенденции в охоте, которые обусловлены развитием общества. Проанализированы основные положения Закона Украины "Про охотничье хозяйство и охоту", которые касаются незаконной охоты и непосредственно браконьєрства.

Определена взаимосвязь между количеством правонарушений на охоте (в том числе и браконьєрства) и экономическим состоянием страны, присутствием населенных пунктов, находящихся непосредственно возле охотничьих хозяйств, выявлена разница в снаряжении браконьєров имеющих различный доход.

Ключевые слова: охота, охотничьи хозяйства, Закон Украины "Про охотничье хозяйство и охоту", основные положения, проблема браконьерства.

Goroshko V.V. Modern Hunting Regulations in Ukraine's Hunting Grounds

Hunting has always been of great importance in the history of humanity, but it gradually changed. The material about significance of hunting in the history of humanity is represented. Some trends in hunting stipulated for the society development are shown. The attention is focused on the main government regulation "On Hunting Economy and Shooting" that deals with illegal shooting and poaching in the hunting objects of areas of Ukraine's economic significance. A certain connection is evident between the quantity of law breaking while shooting (poaching) and economic situation in the country as well as if there are any settlements near hunting farms. The difference in poacher's equipment depending on poacher's income is represented.

Key words: shooting, hunting farm, the law "On Hunting Economy and Shooting", main regulations, problem of poaching.

УДК 630*182.3

Мол. наук. співроб. В.А. Дишко¹; студ. С.М. Дишко²

ХАРАКТЕРИСТИКА МОРФОЛОГІЧНИХ ОЗНАК ГЕНЕРАТИВНИХ ОРГАНІВ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ У ПРИРОДНИХ І ШТУЧНИХ ДЕРЕВОСТАНАХ УКРАЇНИ

Висвітлено матеріали дослідження внутрішньопопуляційного різноманіття форми та забарвлення генеративних органів у потомстві восьми штучних і п'яти природних насаджень з Харківської, Волинської, Рівненської та Київської областей. Дослідження показали складність популяційної структури деревостанів. Встановлено, що найвищим ступенем мінливості характеризуються форми апофізів шишок. З'ясовано, що варіювання ознак у штучних деревостанах вище, ніж у природних, що свідчить про наявність запасу генетичного різноманіття та підтверджує доцільність використання насіння з КНП для лісовідновлення.

Ключові слова: внутрішньопопуляційне різноманіття, популяційна структура, синтетичні сорти-популяції, природні сорти-популяції, число морф, частка рідкісних морф.

Вступ. Збереження генетичного потенціалу лісових порід, зокрема сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.), стає невідкладною для вирішення проблемою, яка пов'язана з вивченням популяційної структури видів. Оскільки покоління лісів, що виникли внаслідок природного або штучного відновлення від обмеженої кількості особин, генетично менш різноманітні, а отже, і менш продуктивні та стійкі до несприятливих екологічних факторів [5]. Під час вивчення популяційної структури сосни звичайної приділяють увагу ознакам генеративних органів, які не змінюються в межах крони та зберігаються в онтогенезі [3, 11, 14]. Багаторічні дослідження засвідчили значну мінливість цих ознак у популяціях [2-4, 8, 9, 18, 21, 22, 24], дозволили виділити групи, які стабільно різняться між собою [4, 5, 15] та засвідчили, що перевага певних форм тісно пов'язана з типом лісорослинних умов [2]. У роботах Т.С. Сідельникової, А.І. Відякіна, С.М. Саннікова, І.В. Петрової, С.Н. Тарханова та ін. [2, 3, 20, 21, 23] підкреслено селекційне значення особливостей форми та забарвлення генеративних органів дерев

та їх зв'язок з господарсько-цінними лісівничими та селекційними ознаками [2], проте дані, викладені у літературі, часто є суперечливими.

Літературні дані свідчать, що на півночі ареалу *P. sylvestris* L. і у багатьох, з достатнім ступенем зволоження, умовах переважають фенотипи з темним насінням [17, 24], частка фенотипів із світлим забарвленням збільшується в сухих борах лісостепової зони, а також пессимальних умовах [3, 16, 23]. Багато досліджень з вивчення впливу особливостей забарвлення та форми генеративних органів на продуктивність, стійкість та приживлюваність свідчать про перевагу сіянців, вирощених з насіння темного кольору [7, 12, 13, 15, 17, 19], проте інші дослідники [12, 16, 19] вважають, що в певних екологічних умовах сіянці, вирощені зі світлого насіння, характеризуються кращими адаптивними властивостями. Виявлено певний зв'язок схожості насіння з едафічним походженням (А, В, С) та морфологічними особливостями шишок (колір, форма апофізу) [2]. Червонопілякові форми сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L. f. (var) *erythranthera* Sanio.) у насадженнях трапляються досить рідко, з погіршенням умов місцезростання їх частка може збільшуватись, а в окремих випадках і перевищувати жовтопілякову (*Pinus sylvestris* L. f. *Sulfuranthera* Kozubow.) [23]. Популяційна структура новостворених насаджень тісно пов'язана також і з впливом чинників довкілля у роки формування насіння. Головними з них при цьому вважають температурний режим під час "цвітіння" материнських насаджень, їх вологозабезпеченість і трофність ґрунтів [1].

Район, об'єкти і методи дослідження. Дослідження мінливості морфологічних ознак в деревостанах сосни звичайної проведено в сортовипробних культурах, закладених у 1999 р. у 110 кварталі Володимирівського лісництва ДП "Гутянське ЛГ" Харківської обл. Досліджено потомства восьми штучних і п'яти природних деревостанів з Харківської, Волинської, Рівненської та Київської обл. Синтетичні сорти-популяції представлені потомствами, вирощеними з насіння загального збору на клонових насінних плантаціях (КНП). Вони зареєстровані як сорти – Луцьк-3, Київ-4 і т. д., та постійна лісонасінна ділянка – Костопіль-ПЛНД. Для варіантів, які вважаємо природними, використані сіянці вирощені з насіння загального збору від місцевих насаджень державних підприємств: Харків-контроль, Гути-контроль, Київ-контроль, Остріг-контроль, Волинь-контроль. Досліджували форму і забарвлення генеративних органів *Pinus sylvestris* L. (шишки, крилатки, насіння та пиляки), які є важливими систематичними ознаками для ідентифікації хвойних видів. Мета роботи – проаналізувати мінливість морфологічних ознак генеративних органів сосни звичайної в деревостанах різного походження. Обстеження проведено за власною методикою, в основу якої покладено методику Л.Ф. Правдіна [17].

Площа випробних культур – 1 га, розміщення садивних місць 2,5×0,75, ГЛУ – В₂-С₂. Усі варіанти представлені двома рядами дерев, які розміщені на ділянці рендомізовано. З кожного варіанта зібрано зразок шишок у кількості 25-50 шт. У деяких деревостанах значна кількість дерев ще не вступила в репродуктивну фазу, тому кількість шишок у зразках обмежена. Для аналізу популяційної мінливості використано методику Л.А. Животовського [10]. Різноманітність оцінено показником "число морф"

¹ Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького;

² Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка